

ภาษาการเมืองของคนรุ่นใหม่

ยุกติ มุกดาวิจิตร

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Yukti Mukdawijitra

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

E-mail: iamyukti@yahoo.com

ในระยะไม่กี่เดือนที่ผ่านมาี้เกิดปรากฏการณ์สำคัญคือการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ ผมอยากจะชวนผู้อ่านทั้งทำความรู้จัก ทำความเข้าใจ และตั้งคำถามกับการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากแง่มุมของการสื่อสารทางการเมือง

สิ่งหนึ่งที่คนรุ่น “ผู้ใหญ่” รวมทั้งผู้มีอำนาจทางการเมืองเป็นห่วง หรือบางครั้งอาจจะถึงกับไม่ต้องใจนัก ก็คือการใช้ภาษาของพวกเขา ผมคิดว่า ในฐานะคนที่ศึกษาทางมานุษยวิทยา ซึ่งพยายามทำความเข้าใจความแตกต่างของผู้คน เข้าใจความต้องการ เหตุผลที่แตกต่าง ความหวังของคนรุ่นใหม่ที่ตั้งคิดเห็นและสื่อสารแตกต่างจากคนรุ่นก่อนหน้า ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่จะนำไปสู่ความเข้าใจกันระหว่างรุ่น และมากกว่านั้นคือการเข้าใจกันและกันในสังคมโดยรวมมากยิ่งขึ้นได้

คนรุ่นใหม่คือใคร บางคนเรียกเขาว่าคนรุ่น Generation Z เกิด พ.ศ. 2538-2545 อายุ 18-25 ปี เรียนชั้นมัธยมปลายถึงเพิ่งจบการศึกษาระดับปริญญาตรี และ Generation Alpha เกิด พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา อายุต่ำกว่า 18 ปี เรียนไม่เกินมัธยมปลาย (การแบ่งช่วงปีนี้มีหลายสำนัก ที่ต่างก็ไม่ได้มีข้อตกลงที่แน่ชัดตรงกัน) ที่น่าสนใจคือ ส่วนใหญ่ของพวกเขายังศึกษาอยู่ระดับมัธยมปลายและบางส่วนของมัธยมต้นด้วยซ้ำ ทำให้นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์การเมืองไทยหลายคนเห็นว่า ความเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งนี้มีกลุ่มคนอายุน้อยที่สุดเข้าร่วมอย่างคึกคักกว่าที่เคยเกิดขึ้นมาในอดีต

ความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่สังคมไทยถือว่าเป็น “เยาวชน” นี้ย่อมต้องนำมาซึ่งความแตกต่างจากการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาหลายประการ และนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกันระหว่างรุ่นหลายประการ เช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้น

กับการเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ในกรณีของเยาวชนในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ของพวกเขาจะเกิดและเติบโตในบริบทของสังคม “เมือง” ก็จริง แต่เยาวชนจากสังคมเมืองเหล่านี้ไม่ได้มีเฉพาะในกรุงเทพฯ ยังมีรวมนักเรียน นิสิต นักศึกษาในต่างจังหวัด คนเหล่านี้ก็ยังมีข้อเรียกร้อง ข้อเสนอทางการเมืองและสังคมร่วมกันหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย ความยึดมั่นในสิทธิมนุษยชนมิติต่าง ๆ ไม่ใช่แต่ทางการเมือง แต่ยังครอบคลุมถึงเรื่องสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ กระทบเศรษภาวะ นี่แสดงให้เห็นว่าเยาวชนไม่ว่าจะในกรุงเทพฯ หรือต่างจังหวัด ต่างก็มองข้ามความแตกต่างระหว่างท้องถิ่นดังที่เคยมีมาในอดีตไปไกลทีเดียว แต่สิ่งที่ยังคงมีช่องว่างในความเข้าใจยุคก็คือวิถีชีวิต หรืออาจจะเรียกว่า “โลกชีวะ” (lifeworld) คือวิถีในการเข้าใจโลก ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม และความคิดความอ่านอันเนื่องมาจากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น นำมาซึ่งแนวปฏิบัติต่อโลกและสังคมที่แตกต่างกัน

คนรุ่นใหม่มีโลกชีวะที่แตกต่างไปจากคนรุ่นก่อนหน้าหลายประการด้วยกัน ประสบการณ์สำคัญประการหนึ่งคือ การที่พวกเขาเกิดมาในยุคของการสื่อสารสองทาง ที่ไม่ใช่การถูกให้เชื่อฟังด้านเดียวอย่างยุคก่อนหน้า (คือยุคของโทรทัศน์และวิทยุ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารบนสื่อออนไลน์ที่เป็น Web 2.0 ซึ่งผู้รับสารและผู้สื่อสารสามารถติดต่อกันไปมาได้มากขึ้น สำหรับพวกเขา ขอบเขตทางสังคมไม่ได้อยู่เพียงแค่ชุมชนท้องถิ่น หรือแม้แต่ประเทศชาติอีกต่อไป แต่พวกเขาคาดหวังว่าจะเป็นประชากรโลก ไม่ว่าจะเพียงแคได้ท่องเที่ยว หรือการไปอาศัยอยู่ชั่วคราวหรือถาวร พวกเขาคาดหวังถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาชีวิตของพวกเขาเอง และการเป็นตัวของตัวเอง เป็นทำที่ที่พวกเขามีต่อโลกและสังคม ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาต้องการทำลายหรือล้มล้างสังคมแบบเก่าไปอย่างสิ้นเชิง หากแต่การเรียกร้องให้ผู้มีอำนาจเปลี่ยนแปลงระเบียบ กฎเกณฑ์ ก็เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบใหม่ที่พวกเขาคาดหวัง

ในการเรียกร้องจากโลกชีวะใหม่ของพวกเขา สิ่งที่น่าสนใจคือวิธีการสื่อสาร ผมคิดว่า กระบวนการสื่อสารของขบวนการนักเรียนนักศึกษาสมัยนี้ มีลักษณะที่มีพัฒนาการในระยะเวลาอันสั้น และแต่ละวิธีการ ก็แสดงถึงสังคมของการสื่อสารได้หลายมิติด้วยกัน ดังนี้

ในระยะแรก หลังวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2563 ที่มีการยุบพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นพรรคการเมืองที่นักเรียนนักศึกษาให้ความนิยมมากที่สุด การชุมนุมของนักเรียนนักศึกษาก็เริ่มขยายตัวมากขึ้น อันที่จริงการชุมนุมเริ่มมีประปรายก่อนหน้านั้นแล้ว แต่ตั้งแต่ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2563 ก่อนหน้าการระบาดใหญ่ทั่วโลกของ “โควิด-19” เพียงเล็กน้อยนั่นเองที่จะนับได้ว่ามีความเคลื่อนไหวที่กว้างขวางมากขึ้น เป็นการเคลื่อนไหวที่พวกเขาเรียกกันเองว่า “แฟลชม็อบ” คือการจัดชุมนุมในระยะเวลาไม่นาน 2-3 ชั่วโมงเล็ก ภายในบริเวณสถาบันการศึกษาเป็นหลัก วิธีการสื่อสารในระยะนี้เป็นการปราศรัยทางการเมืองด้วยลีลาของนักการเมืองรุ่นก่อนหน้า เช่น นักศึกษาบางคนได้รับฉายาว่าเป็น “ณัฐวุฒิ 2” เพราะพูดด้วยลีลาคล้ายณัฐวุฒิ ไสยเกื้อ เนื้อหาที่พวกเขาเรียกร้องและวิธีการสื่อสารส่วนใหญ่ เป็นการวิจารณ์การทำงานของรัฐบาลและความไม่ชอบธรรมของผู้นำทางการเมืองบางคน

การเคลื่อนไหวในระยะแรกนี้เองที่ผมคิดว่ามีส่วนทำให้สังคมโดยกว้างมองว่าผู้อยู่เบื้องหลังการชุมนุมของนักเรียนนักศึกษาน่าจะเป็นพรรคการเมืองที่เสียอำนาจไป นั่นคือพรรคอนาคตใหม่ที่เพิ่งถูกยุบไป เนื่องจากเพียงไม่นานหลังการยุบพรรค การเคลื่อนไหวของนักเรียนนักศึกษาก็แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวาง แต่ผมก็ยังอยากให้ลองฟังข้อเรียกร้อง ข้อวิจารณ์ของนักเรียนนักศึกษาให้ชัด ๆ ว่า มีรายละเอียดที่เกินเลยไปกว่าประเด็นเรื่องการยุบพรรคอย่างไรบ้าง นอกจากนั้นก็ยิ่งน่าพิจารณาอีกว่า ในภาวะปกติแล้ว ก็ยากที่นักเรียนนักศึกษาจะออกมาแสดงออกทางการเมือง ยิ่งท่ามกลางเงื่อนไขที่การแสดงออกทางการเมืองในประเทศไทยมีความสุ่มเสี่ยงที่จะถูกดำเนินคดี จนไปถึงการปราบปรามอย่างรุนแรงด้วยอำนาจรัฐ กับความเสี่ยงขนาดนี้ ทำไมพวกเขาจึงยังออกมาชุมนุม ยิ่งกว่านั้น ในวัยต้องศึกษาและต้องการผ่อนคลายจากการเรียนหนัก รวมทั้งหากพวกเขาอยู่เฉย ๆ โดยมากแล้วพวกเขาไม่ได้เดือดร้อนเท่าเกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน หรือผู้ประกอบการอาชีพอิสระที่รายได้น้อยลงทุกวัน แต่ทำไมเยาวชนเหล่านี้จึงออกมาเคลื่อนไหว คำถามเหล่านี้ยังรอการศึกษาวิจัยอย่างลึกซึ้งด้วยความเข้าใจกันต่อไป

ระยะต่อมา หลังจากที่การระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทยทรงตัว จนไม่พบการติดเชื้อภายในประเทศ นักเรียนนักศึกษาก็เริ่มจัดชุมนุมอีก และเมื่อเปิดภาคการศึกษาใหม่ปีการศึกษา 2563 นักเรียนนักศึกษาแสดงออก

ทางการเมืองกันทั่วประเทศ ทั้งในมหาวิทยาลัยและโรงเรียน มีการชุมนุมครั้งใหญ่ในมหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ หลายแห่ง จนกระทั่งมีการแสดงออกทางการเมืองของนักเรียนในโรงเรียนหลายแห่งทั่วประเทศ ในระยะนี้ การปราศรัยยังมีรูปแบบเช่นเดียวกับยุคแรก หากแต่มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ การเริ่มขมวดประเด็นเรียกร้องเป็นแก๊รรัฐธรรมนูญ ยุบสภา หยุตคุกคามประชาชน อีกประการคือ การสื่อสารด้วยสัญลักษณ์และภาษาที่กำกวม ความกำกวมนี้เองที่มีส่วนทำให้ผู้ใหญ่และผู้มีอำนาจกังวล

ความกำกวมในช่วงนี้น่าสนใจหลายประการด้วยกัน 1) เนื้อหาที่กำกวมทั้งวิจารณ์และล้อเลียนผู้มีอำนาจ 2) วิธีการนำเสนอผ่านภาษาของคนรุ่นใหม่ มีการดัดแปลง “วัฒนธรรมป๊อป” (popular culture) ของเยาวชนมาเป็นการนำสื่อที่พวกเขาชื่นชอบอย่างการ์ตูนญี่ปุ่น มาใช้ดัดแปลงในทางการเมือง ที่โดดเด่นคือการจัด “วิ่งแสมทาร์” ที่คนหลายร้อยคนนำเพลงแปลงจากการ์ตูนแสมทาร์ที่นักเรียนมัธยมปัจจุบันได้ดูตั้งแต่วัยเด็กเล็ก มาดัดแปลงเป็นเพลงวิจารณ์นักการเมือง แล้วร้องไปวิ่งไปรอบอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย 3) การใช้ภาษาพิเศษ เช่น “ภาษาลู” ซึ่งเป็นการพวนและดัดแปลงสระและพยัญชนะที่นิยมกันนานกว่า 5 ปีแล้วในกลุ่ม LGBTQ 4) การล้อเลียนในเชิงสัญลักษณ์พิธีกรรม ผ่านการฝังหมุดคณะราษฎร 2563 ที่ท้องสนามหลวง ที่ใช้พิธีกรรมกึ่งเล่นกึ่งจริงเพื่อทำซ้ำเชิงสัญลักษณ์ถึงการยืนยันอำนาจของราษฎรในฐานะเจ้าของประเทศ ผมมองว่าการสื่อสารด้วยความกำกวมเกิดขึ้นในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำของอำนาจ ในเงื่อนไขแบบนี้ ผู้ด้อยอำนาจย่อมไม่สามารถสื่อสารโดยตรงไปตรงมากับผู้มีอำนาจได้ง่าย ๆ พวกเขาจึงสร้างภาษาที่ผู้มีอำนาจไม่เข้าใจ นัยหนึ่งเพื่อหลบเลี่ยงโอกาสที่จะถูกตอบโต้อย่างรุนแรงโดยผู้มีอำนาจ อีกนัยหนึ่งก็เพื่อวิจารณ์ผู้มีอำนาจอย่างเปิดเผยด้วยรหัสเฉพาะที่ผู้มีอำนาจไม่เข้าใจและจึงเอาผิดไม่ได้ วิธีการแบบนี้เองที่นักวิชาการอย่างเจมส์ ซี สก็อตต์ (James C. Scott) เรียกว่าเป็น “บทบันทึกอันซ่อนเร้น” (hidden transcript) ของผู้ด้อยอำนาจ แต่มากกว่านั้นคือ ภาษาที่พวกเขาเลือกใช้ยังเป็นการสร้างกลุ่มการเมือง สร้างอัตลักษณ์การเมืองร่วมกัน ทั้งในแง่ของการมีช่วงวัยเดียวกัน ใช้ภาษาเดียวกันหรือกระทั่งการมีอัตลักษณ์ทางเพศเดียวกัน ที่จะนำเสนอซึ่งอยู่ที่คือการที่ภาษาลักษณะนี้ถึงที่สุดแล้วจะมีพลังทางการเมืองแค่ไหน จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือสะท้อนต่ออำนาจได้หรือไม่ นั่นเป็นประเด็นที่น่าศึกษาวิจัยกันต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญในการสื่อสารของนักเรียนนักศึกษาคือ การพูดถึงสถาบันการเมืองสำคัญในสังคมไทยอย่างตรงไปตรงมา ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ วันที่ 3 สิงหาคม 2563 ที่อาศัยสัญลักษณ์ของนิยายแฟนตาซี “แฮรี่ พอตเตอร์” มาใช้ หากแต่สื่อสารถึงสถาบันทางการเมืองที่สำคัญอย่างตรงไปตรงมา ไม่ใช่สัญลักษณ์กำกวมอีกต่อไป หลังจากนั้น นักศึกษาก็ได้อ่านข้อเรียกร้องในลักษณะเดียวกันในวันที่ 10 สิงหาคม และ 19 กันยายน 2563 ที่น่าสังเกตคือ 1) นับเป็นครั้งแรกที่มีการสื่อสารการเมืองลักษณะนี้ในพื้นที่สาธารณะต่อหน้าคนหลักพันหลักหมื่นผ่านสื่อสังคม (social media) ที่มีผู้ติดตามชมสดและชมต่อเนื่องได้อีกนับไม่ถ้วน 2) วิธีการสื่อสารเป็นการใช้หลักเหตุผล การแสดงออกอย่างตรงไปตรงมา 3) ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง

ในระหว่างนั้นมีนักเรียนกลุ่มหนึ่งที่เรียกตัวเองว่า “นักเรียนเลว” จัดกิจกรรมเรียกร้องให้กระทรวงศึกษาแก้ปัญหาความรุนแรงในโรงเรียน แก้กฎระเบียบที่ลิดรอนสิทธิการแสดงออกของนักเรียน และการปฏิรูปการศึกษา เช่น เนื้อหาตำราเรียน ชั่วโมงเรียน ที่หน้ากระทรวงศึกษาถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกคือวันที่ 19 สิงหาคม และอีกครั้งที่มีผู้เข้าร่วมมากกว่าคือวันที่ 5 กันยายน 2563 แม้ นักเรียนจะใช้ลีลาของการล้อเลียนอยู่บ้าง แต่นักเรียนก็เริ่มใช้การสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา ด้วยเหตุผลและหลักฐานข้อมูลมากยิ่งขึ้น ทำให้การชุมนุมครั้งนั้นเปิดประเด็นให้สังคมตื่นตัวสนใจรับรู้ปัญหาความรุนแรงและการคุกคามของครูต่อนักเรียนในโรงเรียนมากยิ่งขึ้นอย่างเห็นได้ชัดว่าโรงเรียนไม่เคยได้รับความสนใจจากสื่อและประชาชนทั่วไปมากเท่าขณะนี้มาก่อน

การสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาข้ามพ้นเพดานของความกำกวมไปอย่างไม่ต้องสงสัย หากแต่นั้นก็นำมาซึ่งความเสี่ยงทางการเมืองอย่างเลี่ยงไม่ได้ หลังการเปิดประเด็นวิพากษ์วิจารณ์สถาบันการเมืองอย่างตรงไปตรงมาของนักศึกษา และการวิจารณ์กระทรวงศึกษาอย่างตรงไปตรงมาของนักเรียน สังคมก็ยิ่งกระอักกระอ่วนกับนักเรียนนักศึกษามากยิ่งขึ้น นักศึกษาและกระทั่งนักเรียนถูกเรียกตัวถูกหมายจับมากยิ่งขึ้น

สิ่งที่ผมคิดว่าน่าสังเกตประการหนึ่งคือ ไม่ว่าจะบนเวทีปราศรัยของนักเรียนนักศึกษาหรือในการอภิปรายทางวิชาการที่จัดในสถาบันการศึกษาโดยมีผู้นำนักเรียนนักศึกษา คือการใช้สรรพนามของนักเรียน นักศึกษา โดยเฉพาะ

นักเรียนนักศึกษาหญิง ที่ยังคงรักษาสรพนามเรียกตัวเองว่า “หนู” ซึ่งมีสถานะที่ไม่ทัดเทียมกับสรพนาม “ผม” ของนักเรียนนักศึกษาชาย ที่แสดงความทัดเทียมกับผู้ใหญ่ หรือข้ามพ้นจากระบบอาวุโสได้ดีกว่า ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้เข้าร่วมชุมนุมส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง การที่พวกเขาปราศรัยโดยใช้สรพนามนี้อาจมีความหมาย 2 ประการด้วยกันคือ 1) พวกเขายังคงเห็นว่าตนเองเป็น “เด็ก” หรือยังคงไม่ได้ก้าวร้าวถึงขนาดที่จะข้ามไปยืนทัดเทียมกับผู้ใหญ่เสมอไป 2) แต่พวกเขาที่ต้องการสนทนากับ “ผู้ใหญ่” “ผู้มีอำนาจ” หรืออีกนัยหนึ่ง พวกเขากำลังสนทนากับระบอบอำนาจนิยมที่เป็นรากฐานและอาจจะเป็นปัญหาเรื้อรังของสังคมไทย

ผมคิดว่าจนถึงวันนี้แล้ว น่าจะช่วยให้ใครที่ยังสงสัยเบื้องหน้าเบื้องหลังของนักเรียนนักศึกษาได้เข้าใจมากขึ้นแล้วว่า การเคลื่อนไหวครั้งนี้ของพวกเขา ไกลพ้นไปจากพรรคอนาคตใหม่มากแล้ว ถึงที่สุดแล้ว พวกเขาต้องการเห็นสังคมไทยก้าวให้ทันกับ “โลกโซเชียล” ที่พวกเขาจะต้องใช้ชีวิตอยู่กับมันไปอีกนาน พวกเขาประสบความสำเร็จในการสื่อสารกับสังคมไทย สื่อมวลชนกระแสหลัก อย่างหนึ่งสื่อพิมพ์และโทรทัศน์ก็ยังคงเสนอข่าวการแสดงออกทางการเมืองของนักเรียนนักศึกษารายวัน แม้บางครั้งพวกเขาจะใช้คำหยาบช้า แต่สาระสำคัญต่าง ๆ ที่พวกเขาสื่อออกมาด้วยเหตุด้วยผลก็ได้รับความสนใจหรือได้รับการตอบสนอง เช่น เรื่องรัฐธรรมนูญ ส่วนประเด็นอื่นก็ได้รับการแลกเปลี่ยนความเห็นกันกว้างขวางขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน

ในมุมมองของผู้ใหญ่ มีผู้ใหญ่จำนวนมากให้สติเรื่องกลวิธีการสื่อสารของนักเรียนนักศึกษา แต่ก็ยังมีผู้ใหญ่อีกจำนวนมากไม่เข้าใจหรือไม่เห็นด้วย ผมคิดว่า หากไม่เห็นด้วยก็น่าจะสื่อสารกลับไปด้วยวิถีที่ผู้ใหญ่เองเรียกร้องคนรุ่นใหม่เช่นกัน ส่วนการข่มขู่คุกคามทั้งด้วยอำนาจจากระบบ การใช้กฎหมายอย่างเกินกว่าเหตุ และการมองคนเหล่านี้เป็นภัยของชาติ ย่อมส่งผลเสียที่สังคมไทยจะหวนกลับไปใช้ความรุนแรงปราบปรามผู้เห็นต่างอย่างรวดเร็วอีก

ผมคิดว่า ศีลธรรมเบื้องต้นของวิชามานุษยวิทยา คือการลดเลี้ยวการตัดสินความคิดความเชื่อที่แตกต่างจากมุมมองส่วนตัวหรือกลุ่มตนให้ได้เสียก่อน แล้วพยายามเข้าใจโลกโซเชียลที่แตกต่างด้วยมุมมองของคนรุ่นใหม่เองให้มากที่สุด น่าจะมีส่วนช่วยให้สังคมไทยผ่านพ้นวิกฤตินี้ไปได้อย่างสันติ